

Mihai CIMPOI

MIHAI EMINESCU

DICTIONAR ENCICLOPEDIC

**EDIȚIA A II-A,
revăzută și adăugită**

Cuprins

Cuvânt-înainte.....	5
Argument.....	7
Argument la ediția a II-a	11
Tabel cronologic.....	13

CAPITOLUL I

Portret-sinteză.....	21
Biografia.....	61
Arborele genealogic	66
Strămoșii poetului	70
Personalitatea	77
Anturaje Cernăuți-Viena-Berlin-Iași-București	80
Mitul Eminescu	85
Concepția despre lume	89
Moartea civilă	91

CAPITOLUL II

Integrări tipologice	93
Clasicismul	95
Romantismul	98
Barocul	101
Simbolismul	103
Clasicitate și modernitate	106
„Cruda taină” existențială eminesciană.....	109

CAPITOLUL III

Cultura lui Eminescu	128
Unitatea culturii universale în reprezentarea lui Eminescu	132
Capitalismul și socialismul.....	141
Figuri, voci, alter-egouri.....	144
Mitul și mitologia	150
Personaje mitologice	152
Păsări, plante, copaci și animale mitice.....	159
Filosofia	162
Filosofia indiană	165
„Amurgul zeilor”	166
Istoria	168
Sociologia	171
Economia politică	172
Religia	175
Pedagogia	178
Limbi	180
Gramatica sanscrită	182
Expresii celebre	183
Proverbe românești	191
Proverbe din manuscrisele lui Eminescu	192

CAPITOLUL IV Operele eminesciene și cărți

Eminescianismul	202
Limba	206
Stilul eminescian	208
Limbajul po(i)etic eminescian	212
Rima eminesciană	217

CAPITOLUL V

Opera lui Mihai Eminescu	219
Poezia	219
Note	225
Variante. Exerciții & moloz	272
Exerciții	278
Texte aferente și variante, fragmente, exerciții, încercări timpurii.....	285
Proza	295
Note	298
Dramaturgia	307
Note	310
Poezia populară (Eminescu, homo folcloricus).....	315
Traduceri	318
Poezii traduse	319
Traduceri de proză literară.....	322
Teatru tradus.....	324
Traduceri filosofice, istorice și științifice	325
Publicistica	331
Discursul (limbajul) politic	334
Provinciile românești în proiecții mitopo(i)etice și istoriografice eminesciene	342
Colaborări la ziare și reviste	349
Caietele Eminescu	351
Note de curs. Note de lectură. Excerpte	352
Transcrieri	353
Correspondența	360

CAPITOLUL VI

Odiseea receptării	367
Receptarea universală	390
Abordarea fractală	394
În viziunea marilor scriitori români	396
Omagii lirice	402
Antieminescianismul. Zelatori și detractori	408

CAPITOLUL VII

Eminescologia	414
Eminescologi. Eseiști. Traducători.....	416

CAPITOLUL VIII

Eminescu, erou literar	448
Prezența în istorii literare, dicționare și enciclopedii.....	449

Respect pentru oameni și cărți

Eminescu și muzica	457
Eminescu în arte vizuale românești	459
În viziunea marilor pictori ai lumii	461
Eminesciana cinematografică	463
Eminescu în filatelie	464
Eminescu în discuri, CD-uri, plăci, DVD-uri	465
Eminescu în medalistică	468

CAPITOLUL IX

Ediții importante ale operei	469
Ediții în limbi străine	470
Ediții multilingve	475
Ediții bibliofile	476

GLOSARE

GLOSAR I (Poezie)	478
GLOSAR II (Proză)	492
GLOSAR III (Literatura populară)	500
GLOSAR IV (Publicistica)	513
GLOSAR V (Fragmentarium).....	569
GLOSAR VI (Dramaturgia: piese originale, traduceri, transcrieri)	600

REZUMAT

În română	608
În germană.....	619
În engleză.....	631
În franceză	642
În italiană.....	654
În spaniolă	666
În rusă	678

Bibliografie	691
Indice de opere literare eminesciene	705
Indice de opere de autori români și străini și de traduceri	716
Personalități istorice, figuri culturale, autori citați sau traduși, eroi literari	720
Indice de nume	751

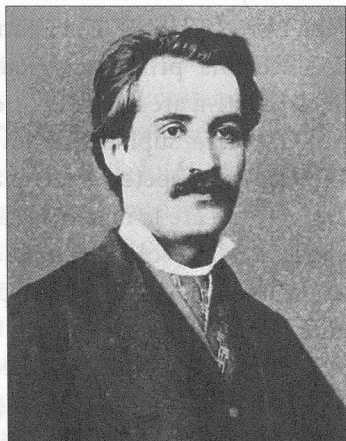
Anexa I. Decizii importante.....	785
Anexa II. Congresele mondiale ale eminescologilor	786

Iconografie.....	791
------------------	-----

Portret-sinteză

EMINESCU, Mihai (15.I.1850, Botoșani – 15.VI.1889, București), poet, prozator, dramaturg și gazetar. Este al șaptelea copil al Ralucăi (fiica stolnicului Vasile Iurașcu și a Paraschivei Donțu, originari din Hotin) și al căminarului Gheorghe

1878

Eminovici. Eminoviceștii provin pe linie paternă din Transilvania. Bunicii poetului, Vasile (1780–1844) și Ioana (1782–1844), se stabilesc în localitatea Călinești, lângă Suceava. Gheorghe Eminovici, tatăl, făcuse

studii la Suceava și lucrează ca administrator de moșii în Moldova. Era un om relativ instruit, știa puțin franțuzește, scria curgător nemțește (spun cei ce au consultat documentele familiei), vorbea ucraineana, rusa, polona și chiar idiș, în fine, în biblioteca lui se aflau, în traducere, *Istoria cavalerului Des Grieux* de Abatele Prévost, *Alzira sau Americanii* de Voltaire, drama *Antoni* de Dumas, *Moartea lui Socrate* de Lamartine, *Mizantropul* de Molière, scrieri de Marmontel și George Sand. În 1841 este înălțat la rangul de căminar de domnitorul Mihail Sturdza, ca răsplată pentru slujbele pe care le îndeplinise „sub vremelniceasca cărmuire”. Decretul îi dă dreptul de a se iscăli și de a fi cunoscut de obște cu rangul de căminar. Căminarul și Raluca (Ralu, Rarița) Iurașcu au avut unsprezece copii: Șerban (1841–1874), Nicolae (1843–1884), Iorgu (1844–1873), Rucsandra (1845, moartă de timpuriu), Ilie (1846–1862), Maria (1848, moartă la șapte ani), Mihail (1850–1889), Aglaia (1852–1906), Henrieta (sau Harieta, 1854–1889), Matei

(1856–1929), Vasile (despre care se știe doar că a murit la un an și jumătate). Mulți dintre cei care au supraviețuit mor tineri de ftizie sau se sinucid. Șerban, medic, se stinge la Berlin, la treizeci și trei de ani. Nicolae studiază dreptul la Sibiu, se stabilește apoi la Timișoara; bolnav, se sinucide la Ipotești când nu împlinise patruzeci de ani. Iorgu alege cariera militară, face studii strălucite la Academia Militară din Berlin; un tânăr cu o fire închisă; moare la douăzeci și nouă de ani. Ilie urmează medicina ca și fratele cel mare, se îmbolnăvește de tifos și moare foarte tânăr. Aglae are o viață mai lungă, depășind cincizeci de ani. Henrieta are o infirmitate gravă și moare uitată de toată lumea. Matei, al zecelea născut, face studii la Institutul Politehnic din Praga și ajunge căpitan în armata română; prin 1923 trăia la Turnu Severin ca ofițer pensionar. Gheorghe Eminovici, om aprig, iute la mânie, încearcă să-și dea băieții la școală, însă ei nu arată multă silință pentru carte. Rămân repetenți, fug de la școală (ca Mihai, viitorul poet), iar tatăl este silit să umble după ei și să-i ducă din nou la școală. Dorința lui este să-i chivernisească. Nu prea reușește. Intervine și fatalitatea, care lovește fără milă această numeroasă familie. Au fost multe speculații despre originea poetului (rutean, turc, armean, rus etc.). **E.** le va spulbera mai târziu, zicând că „tot ce pomenește despre originea mea sunt pure minciuni iscodite din fantezia bolnăvicioasă”. Își petrece copilăria la Botoșani („târgul glodos”) și Ipotești, unde Gheorghe Eminovici își cumpărase în 1848 o sfoară de moșie. Un prim portret al viitorului poet se află în cererea întocmită de tatăl său în 1857 către postelnicul de Iași, pentru a obține paș-

portul de trecere în Bucovina (aflată sub austrieci): „Totodată rog să se înscrie în pașaport pe al cincilea fiu al meu, Mihail, care este în vârstă de 7 ani. Statul crescătoriu, părul negru, ochii negri, nasul potrivit, fața smolită, având și acesta a urma studiile.” **E.** este înscris în clasa a III-a la National Hauptschule (școala primară ortodoxă orientală) din Cernăuți; la sfârșitul anului se clasifică al 15-lea din 72 de elevi, iar în clasa a IV-a ajunge pe locul 5 din 83 de elevi. Nu se știe unde a urmat primele două clase primare, probabil la un pension particular din Botoșani sau Cernăuți. La National Hauptschule are ca învățător pe Ioan Litviniuc, autor de manuale școlare. Continuă studiile la Ober Gymnasium, liceul german din Cernăuți, unde învață și frații săi Șerban și Nicolae. În 1860 se înscrie în prima clasă de liceu. Aici, printre profesori, se află Aron Pumnul, autorul unui faimos *Lepturariu rumânesc...*, tipărit la Viena între 1862 și 1865, în patru volume. **E.** termină prima clasă cu note bune. În clasa a II-a are ca profesor de română pe I.G. Sbiera, suplinitorul lui Aron Pumnul. Rămâne repetent, întrucât nu obține note de trecere la matematică și latină. În jurul inerteiei școlare a lui **E.** circulă o legendă, în parte susținută de fapte reale. Este sigur că el fuge în mai multe rânduri de la Cernăuți și că Gheorghe Eminovici este furios că trebuie să-și lase treburile gospodărești de la Ipotești pentru a-l duce „pe tâlharul ista la școală”. „Tâlharul” evadează din nou, și tatăl trimite oameni călări să-l prindă. Școlarul recalcitrant se apără de mânia părintească susținând că „eu sunt învățat și fără Cernăuți”. Argument care nu-l convinge pe proprietarul Ipoteștilor. În septembrie

1862 **E.** nu are încotro și se înscrie din nou în clasa a II-a, iar în aprilie 1863 se retrage ca „privatist” (elev particular). Soli-cită, în februarie 1864, bursă de la Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice pentru a-și continua studiile; nu o primește. În toamna aceluiași an este angajat de Consi-liul Permanent al județului Botoșani ca „scrietor al cancelariei”, de unde demisio-nează în martie 1865, cu motivația că do-rește să urmeze „studiile colegiale din Gimnaziul Plenariu din Bucovina”. **E.** debutează în ianuarie 1866 cu versuri de-dicate lui Aron Pumnul, publicate în bro-șura *Lăcrimioarele învățăceilor gimnăzi-aști din Cernăuți la mormântul preaiubitului lor profesoriu Arune Pum-nul*. Broșura apare din inițiativa și sub su-pravegherea lui I.G. Sbiera. **E.**, care sem-nează „M. Eminoviciu (privatist)”, scrie versuri solemne și întristate ca acestea: „Îmbracă-te în doliu, frumoasă Bucovină, / Cu cipru verde-ncinge antică fruntea ta; / C-acuma din pleiada-ți auroasă și senină / Se stinse un luceafăr, se stinse-o dalbă stea”. „Dalbă stea” este o formulă care cir-cula în versurile lui V. Alecsandri și D. Bo-lintineanu. În același an (25 februarie/ 9 martie), „Familia”, revista lui Iosif Vulcan, tipărită la Pesta, publică poezia *De-aș avea...*, însoțită de următoarea notă: „Cu bucurie deschidem coloanele foaiei noas-tre acestui june numai de 16 ani, care cu primele sale încercări poetice trămise nouă ne-a surprins plăcut”. Poezia este semnată M. Eminescu. Iosif Vulcan va lă-muri mai târziu că el a românizat numele poetului. Modificare norocoasă, botez providențial. Tot aici îi vor apărea în cur-sul anului 1866 *O călărire în zori, Din străinătate, La Bucovina, Speranța, Miste-*

rele nopții, iar în foaia „Umoristul”, scoasă tot de Iosif Vulcan, *Asta vreau, dragul meu*. În „Familia” apare și „novela svedi-că” *Lanțul de aur* de Onkel Adam, tradusă din germană. Tot în 1866 face prima călă-torie în Transilvania (mai-octombrie). În ianuarie-mai 1867 este la Cernăuți și se ocupă de biblioteca elevilor români adă-postită în casa lui Aron Pumnul; publică, în acest răstimp, poemul *Ce-ți doresc eu ție, dulce Românie* în „Familia”, iar în iu-nie trimite poemul *La Heliade*. În același an se află în trupa lui Iorgu Caragiale, iar peste puțină vreme (martie-aprilie 1868) trece în trupa lui Mihail Pascaly, ca „sufle-ur II și copist”; în mai-septembrie însoțeș-te trupa Pascaly în turneul din Transilva-nia și Banat (Brașov, Sibiu, Lugoj, Arad și Oravița). Publică în „Familia” *La o artistă și Amorul unei marmure* și traduce, la în-demnul lui Mihail Pascaly, tratatul *Die Kunst der dramatischen Darstellung* de Heinrich Theodor Röttscher, rămas în ma-nuscris. Pascaly, care îl ajută să intre ca su-fleor la Teatrul Național din București, îl prezintă pe **E.** ca „un tânăr, român din Moldova [...] foarte cult, foarte studios, cu cunoștințe minunate de literatură germa-nă și română [...] sărac și pe drumuri”. Din 1868 datează și romanul, rămas în manuscris ca multe alte scrieri, *Geniu pus-tiu*. **E.** are optsprezece ani și ambiția de a face un studiu social și istoric asupra so-cietății timpului său. Studiul intră în sche-ma unui roman care, inițial, trebuia să se numească *Naturi catilinare*. Titlul amine-tește de acela al unei scrieri de Friedrich Spielbergen, *Problematische Naturen* (1860). **E.** mărturisește într-o scrisoare trimisă din Viena în februarie 1871 lui Ia-cob Negruzzi că n-a cunoscut acest ro-

man: „Am scris multe coale dintr-un studiu de cultură, în care cerc a veni cu mine însumi în clar asupra fenomenelor epocelor de tranziție în genere și asupra mizeriilor generației prezente în parte. Scrierea e complectă ca roman, ce s-atinge de scenele de sentiment, de descrierile locurilor etc., necomplectă ca studiu, astfel încât cartea mea de notițe e plină de cugătărilor cu care cerc a mă clarifica pe mine însumi și cărora le-am destinat de pe-acuma locul în scheletul romanului. E intitulat *Naturi catilinare*. Astfel, deși el poartă signatura timpului, totuși am cercat a pune în el și un simbure, care să fie mai consistent decât părțile ce se așază împrejurul lui.” Cam tot în această perioadă (toamna 1868 – toamna 1869) se consumă și iubirea poetului pentru Eufrosina Popescu, o actriță de mâna a doua, frumoasă – se spune – și cu ochi alunecoși. S-a creat o veritabilă legendă și în jurul acestei pasiuni, și unii istorici literari (între ei chiar și G. Călinescu) identifică pe zburdalnica Eufrosina cu personajul Poesis din *Geniu pustiu*. Mai mult, unele urme din această istorie s-ar regăsi în poezia *Venere și Madonă*. Supoziții. Poezia are, în mod sigur, alte cauzalități. Peregrinările teatrale ale tânărului nu sunt, evident, pe placul lui Gheorghe Eminovici. Când trupa Pascaly ajunge la Botoșani (1869), tatăl reușește să-i dea de urmă sufleurului și-l aduce la Ipotești, unde, spun istoriografii, fu ținut dezbrăcat până ce trupa părăsi ținutul. Toți comentatorii sunt de acord că aceste peregrinări l-au ajutat pe E. să cunoască regiunile locuite de români (el însuși recunoaște acest fapt) și totodată să-i dea gustul de a scrie teatru. Colaborarea cu „Familia” continuă în 1869, când îi apar

Junii corupți și *Amicului F.I.* La 1 aprilie 1869, alături de un grup de tineri avându-l în frunte pe Gr. H. Grădăraș, devine membru al Societății literare „Orientul”, care avea menirea să strângă folclor și documente istorice. El este repartizat pentru asemenea acțiuni în Moldova. Contemporanii îi fixează chipul de „artist”: „Eminescu la 1868/1869 era un tânăr de 19 ani. Statură mijlocie, bine legat. Frunte înaltă, trăsături frumoase și regulate, păr bogat și negru dat înapoi pe umere, cum poartă artiștii. C-un cuvânt, un tip roșcovan foarte frumos” (Ștefan Cacoveanu). Turneele cu trupa lui Pascaly (Iași, Cernăuți) sunt întrerupte de tatăl său, care insistă ca fiul să urmeze cursurile universitare la Viena, unde se afla majoritatea colegilor săi cernăuțeni, promițându-i o bursă regulată. În semestrul de iarnă 1869–1870, este student „auditor extraordinar” la Universitatea din Viena; îi citește pe Confucius, Spinoza, Hegel, Zoroastru, Buddha, Schiller, Büchner, Cantemir, Ricardo, vechile scrieri indiene *Vede*, *Sacuntala* (notele de lectură și reflecțiile proprii sunt adunate într-un *Fragmentarium*); în octombrie 1869 se înscrie în Societatea Literar-Socială România, iar în 1871 în Societatea Academică Social-Literară România Jună, unde ia parte la pregătirea sărbătoririi a patru sute de ani de la sfîntirea mănăstirii Putna, ctitoria lui Ștefan cel Mare. În gazeta „Federațiunea” din Pesta, editată de Al. Roman, E. publică în 1870 articolul *Să facem un congres*, susținând solidaritatea românilor cu popoarele oprite, urmat de articolele *În unire e tăria*, semnat Varro, în care atacă fundamentele constituționale ale dualismului austro-ungar (îl numește „o ficțiune diplomatică”), și *Echilibrul*. Publi-

că la 15 aprilie 1870 în revista „Convorbiri literare” poemul *Venere și Madonă*, urmat în numărul din august de *Epigonii*. Se poate spune că acum își găsește stilul propriu și că poezia lui devine eminesciană. Într-o scrisoare adresată lui Iacob Negruzzi în iunie 1870, **E.** aduce lămuriri asupra temei poemului *Epigonii*, vorbind de *Weltschmerz* (sentimentul dominant ce bântuie tânăra generație de poeți) și de forța morală, tăria de cuget a generației anterioare: „Dacă în *Epigonii* veți vedea laude pentru poeți ca Bolliac, Mureșan și Eliade, acelea nu sunt pentru meritul intern al lucrărilor lor, ci numai pentru că într-adevăr te mișcă acea naivitate sinceră, neconștiută cu care lucrau ei. Noi, cești mai noi, cunoaștem starea noastră, suntem trezi de suflarea secolului – și de aceea aveam atâta cauză de-a ne descuraja. Nimic – decât culmile strălucite, nimic – decât conștiința sigură că nu le vom ajunge niciodată. Și să nu fim sceptici? Atâta lucru, cele mai multe puteri sfărâmându-se în van, în lupte sterile, cele puține descurajate, ameteite de strigătul gunoiului ce înoată asupra apei.” „Ideea fundamentală – explică mai departe poetul – e comparațiunea dintre lucrarea încrezută și naivă a predecesorilor noștri și lucrarea noastră trezită, dar rece. Prin operele liricilor români tineri se manifestă acel aer bolnav, deși dulce, pe care germanii îl numesc *Weltschmerz*. Așa Nicoleanu, așa Schelitti, așa Matilda Cugler – e oarecum conștiința adevărului trist și sceptic, învins de cătră colorile și formele frumoase – e ruptura între lumea bulgărilor și lumea ideei. Predecesorii noștri credeau în ceea ce scriau, cum Shakespeare credea în fantezmele sale; îndată însă ce conștiința vine [și arată] că imagi-

nele nu sunt decât un joc – atunci, după părerea mea, se naște neîncrederea sceptică în propriile sale creațiuni. Comparațiunea din poezia mea cade în defavorul generațiunei noi, și – cred – cu drept.” Publică tot în revista junimistă basmul *Făt-Frumos din lacrimă* (noiembrie 1870), urmat în 1871 de *Mortua est!*, *Înger de pază* și *Noaptea*, iar în 1872 de *Egiptul* (octombrie) și de nuvela fantastică *Sărmanul Dionis* (decembrie 1872 – ianuarie 1873). Nuvela, redactată la Viena, cum reiese dintr-o scrisoare a lui Ioan Slavici către Iacob Negruzzi, a fost citită de **E.** în sedința de la 1 septembrie 1872 a Junimii. Lectura a produs o impresie de extravaganță în rândurile „caracudei”. George Panu, memorialistul societății ieșene, spune că efectul acestei „elucubrațiuni filosofice” a fost catastrofal: „Și dacă n-ar fi fost limba – acea limbă frumoasă a lui Eminescu –, însă limba cu pretenție și emfatică în *Sărmanul Dionis* –, nuvela ar fi fost considerată o extravaganță a unui ascet torturat de foame, de sete și de abținere și slăbit de flagelațiuni zilnice”. Maiorescu o acceptă și o recomandă pentru publicare. În august 1871 are loc serbarea de la Putna (Slavici este președintele Societății România Jună, iar poetul e secretar), urmată de congresul studențesc care lansează ideea unității culturale și politice a românilor. **E.** se înscrie la Facultatea de Drept a Universității din Viena, audiind cursurile din semestrul de iarnă 1871–1872 și în semestrul de vară 1872. Este interesat de istoria filosofiei (Robert Zimmermann), dreptul roman (Robert Ihering), pedagogie și logică (Theodor Vogt), istoria dreptului (Heinrich Siegel), fiziologia și anatomia microscopică, ana-

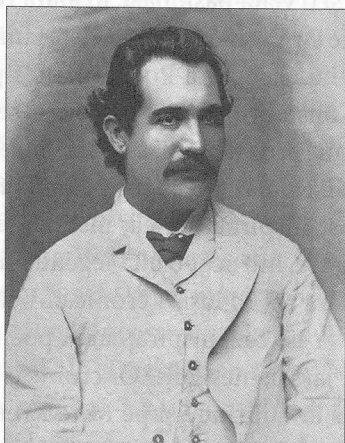
tomia descriptivă și topografică. La Viena o întâlnește în 1872 pe Ana Câmpeanu, cunoscută sub numele Veronica, căsătorită în 1864 cu profesorul de fizică și chimie Ștefan Micle, o vreme rector al Universității din Iași. Se înfiripă între ei o dragoste care, trecută prin poezie și pecetluită de moartea aproape concomitentă a eroilor, va intra în mitologia românească. Mitul a căpătat dovezi noi prin publicarea, după mai bine de o sută de ani, a unui număr mare de scrisori necunoscute. Tot în 1872 **E.** primește de la cel mai important critic al epocii recunoașterea talentului său excepțional. În *Direcția nouă în poezia și proza română*, Maiorescu îl menționează după Alecsandri și-i face următoarea caracterizare: „Cu totul osebit în felul său, om al timpului modern, deocamdată blazat în cuget, iubitor de antiteze cam exagerate, reflexiv mai peste marginile iertate, până acum așa de puțin format încât ne vine greu să-l cităm îndată după Alecsandri, dar în fine poet, poet în toată puterea cuvântului, este dl Mihail Eminescu. De la d-sa cunoaștem mai multe poezii publicate în «Convorbiri literare», care toate au particularitățile arătate mai sus, însă au și farmecul limbajului (semnul celor aleși), o concepție înaltă, și pe lângă aceste (lucru rar între ai noștri) iubirea și înțelegerea artei antice”. În decembrie 1872 se înscrie la Facultatea de Filosofie a Universității din Berlin; Titu Maiorescu, ministru al Cultelor și Instrucțiunii Publice, îi acordă o bursă pentru a-și pregăti doctoratul, cu gândul de a-l numi la Catedra de filosofie a Universității din Iași. La Berlin **E.** frecventează, în semestrul de iarnă 1872–1873 și de vară 1873, cursurile de filosofie ținute de Eugen Dühring, de istoria filosofiei

(Eduard Zeller), filosofia hegeliană (C.N. Althaus), istoria modernă (Johann Gustav Droysen), istoria Egiptului (Karl Richard Lepsius). Audiază și prelegeri de fizică și științele naturii. În semestrul de iarnă 1873–1874 frecventează cursurile lui Hermann Bonitz (istoria filosofiei grecești) și Heinrich Dernburg (istoria Imperiului Roman). Traduce (februarie 1874) fragmente din *Critica rațiunii pure* de Kant. Audiază în semestrul de vară 1874 pe Eugen Dühring (economie națională), istoria romană (Wilhelm Nitzsch), geografia fizică (J. Chr. Poggendorff). Nu ocolește prelegerile despre „psihologia popoarelor”. Se păstrează în manuscrisele sale notele de curs. Se hotărăște să treacă doctoratul și scrie în acest sens lui Maiorescu (mai 1874), apoi renunță. Călătorește (august același an) la Königsberg, Cracovia și Lemberg. În 29 august 1874 Consiliul de Miniștri îl numește, la recomandarea lui Maiorescu, bibliotecar la Biblioteca Centrală din Iași. Tot junimiștii îl ajută să devină revizor școlar pentru județele Iași și Vaslui; face propuneri pentru organizarea școlilor rurale din județele pe care le controlează. Iacob Negruzzi spune despre revizorul **E.**: „Călătorea din când în când, avea raporturi continue cu învățătorii, cu primarii, cu țăranii, și se întărâta tot mai mult în dragostea sa pentru poporul de jos”. Cunoaște în aceste împrejurări pe Ion Creangă, cu care se împrietenește. La îndemnul poetului, acesta pune pe hârtie *Soacra cu trei nurori*, care, citită la Junimea, trezește entuziasm. Prietenia lor a devenit legendară. Un mare poet, un metafizician care tradusese pe Kant și îl știa bine pe Schopenhauer, și un „bivol de geniu” (cum l-a numit G. Călinescu), fără

multă știință de carte, iată o ecuație paradoxală. Scrisorile arată însă o afecțiune frumoasă și statornică între ei. **E.** intuiește geniul de povestitor al humuleșteanului și îl introduce la Junimea. D. Petrino întocmește în martie 1876 un raport prin care îl învinuiește pe **E.** de „sustracțiune” din avutul instituției (Biblioteca Centrală din Iași). Instanțele judecătorești nu dau curs acestor acuzații. Ministerul Cultelor și Instrucțiunii (fără Maiorescu, care demisionase) îl destituie totuși din funcția de revizor. Poetul devine redactor la „Curierul de Iași”, foaia publicațiilor oficiale ale Curții Apelative din Iași. Semnează aici, până la mijlocul anului 1877, cronici dramatice, articole, publică nuvela *Cezara* și schița *La aniversară*. Moare la 13 august 1876 Raluca, mama sa. Îi apar în „Convorbiri literare”, după alte colaborări cu versuri și recenzii, poeziile *Melancolie*, *Crăiasa din povești*, *Lacul*, *Dorința*, *Călin* (*File din povești*) și *Strigoi*. Un contemporan (I.S. Ionescu) îl descrie în acest chip: „Eminescu în vremea aceea era un tânăr cam de 28–29 ani, bine făcut, potrivit de înalt, cu fața lungăreață încalată, cu mustața neagră, plete lungi și negre îi cădeau pe spate, o redingotă neagră cam ponosită, cu o cravată măslinie și cu puchiței albi, rotunzi, ieșea bulbucată din jiletca sa vineție-neagră, închisă cu două rânduri de limbi”. La sfârșitul lui octombrie 1877 se vede nevoit să plece din Iași, vine la București și intră la „Timpul”, ziarul „partidei conservatoare”. E coleg cu Slavici și mai târziu cu I.L. Caragiale. Începând din noiembrie are o activitate publicistică intensă. Ideile despre „statul natural”, adversitatea radicală față de „fantasmagoriile” „roșilor” (liberalii adepți ai „formelor fără

fond”) și întreaga lui concepție despre societatea românească se definesc în această perioadă de publicistică ardentă. Munca extenuantă de la „Timpul” nu-l împiedică să aibă și o viață pasională, în afara relației durabile cu Veronica Micle. Este cunoscută idila cu Cleopatra Poenaru, fiica pictorului Constantin Lecca, femeie – se spune – nu prea frumoasă, dar înzestrată spiritual. Romanța *Pe lângă plopul fără soț* ar fi fost inspirată de ea, însă faptele nu sunt sigure, întrucât o altă legendă fixează plopul fără soț în Iași. Veronica Micle ar fi fost, în acest caz, inspiratoarea poemului. Lucru, iarăși, nesigur. O cronică sentimentală ar cuprinde și pe Mite Kremnitz, cumnata lui Maiorescu și, se pare, una dintre iubirile ilicite ale criticului; *Atât de fragedă...* ar fi fost scrisă pentru ea. În amintiri Mite Kremnitz se referă la acest episod în care intră și un cast sărut și o prietenească ridicare în brațe, urmate de o lectură din *Cântul V* din *Infernul* lui Dante (acela în care e vorba de iubirea, mijlocită de lectură, dintre Paolo Malatesta și Francesca da Rimini). Apropierea platonică nu are urmare. **E.** se întoarce la vechile lui fantasmе. Gazetăria îi solicită aproape toate forțele spiritului. În 1881 îi sunt publicate în „Convorbiri literare” patru din cele cinci *Scrisori* (a cincea apare postum, în 1890). În aprilie 1882 citește la Junimea (bucureșteană) *Luceafărul* (publicat în 1883 în „Almanahul Societății Academice Social-Literare România Jună” din Viena). În iunie 1883 se declanșează boala. Este declarat alienat mintal și internat la Sănatoriul Caritas al doctorului Alexandru Șuțu. În iulie același an apare în „Convorbiri literare” poezia *Doina*. Prin grija lui Maiorescu **E.** este trimis la Viena și inter-

nat la Institutul Ober-Döbling (20 octombrie 1883). Este însoțit de un vechi prieten, Alexandru Chibici-Râvneanu. În decembrie 1883 îi apare volumul *Poezii*, cu o pre-

1885

față de Titu Maiorescu, la Editura Socec din București. Volumul cuprinde șaiszeci și patru de poezii publicate între 1870 și 1883. Maiorescu le pune într-o anumită ordine pentru a le da o mai mare relevanță. Este mulțumit de ceea ce obține, căci iată ce scrie Emiliei Humpel, sora sa: „Poeziile, așa cum sunt orânduite, sunt cele mai strălucite din câte s-au scris vreodată în românește și unele chiar în alte limbi”. În ianuarie 1884 Maiorescu îl vizitează la Ober-Döbling; la 9 ianuarie încetează din viață Gheorghe Eminovici. **E.** părăsește Viena în februarie și călătorește în Italia. Întors în țară, revine pentru o scurtă perioadă la București, apoi la Iași, unde e găzduit de Miron Pompiliu și ulterior de Vasile Burlă. În august-septembrie 1885 poetul se află lângă Odessa, la tratament, în 1887 este la Hall, în Austria, tot pentru tratament, mai înainte (noiembrie 1886) fusese internat în ospiciul de la mănăstirea Neamț. Continuă să-i apară, în această pe-

rioadă dificilă, poezii în „Convorbiri literare”, scrise, bineînțeles, mai înainte. Stă o vreme la Botoșani, cu sora sa Henrieta, în aprilie 1888 pleacă la București cu Veronica Micle. Traduce din Émile Augier (*Le Joueur de flûte*) și încearcă să-și reia activitatea publicistică, scriind în „România liberă”, ziar junimist, și în „Fântâna Blânduziei”. În februarie 1889 este internat în spitalul Mărcuța, apoi la Caritas. Joi, 15 iunie 1889, poetul moare. Peste câteva săptămâni, la 3 august 1889, moare și Veronica Micle. Legenda iubirii lor se pregătește să intre în eternitate. **E.** este înmormântat în după-amiaza zilei de sâmbătă, 17 iunie, în cimitirul Bellu din București. Printre cei care îl însoțesc se află primul ministru Lascăr Catargiu, Titu Maiorescu, Mihail Kogălniceanu, Th. Rosetti, D. Aug. Laurian. La 31 decembrie, același an, se stinge din viață și Ion Creangă. S-a discutat mult în epocă și se discută și azi despre cauzele care au dus la dispariția, la numai 39 de ani, a poetului. A apărut studii de specialitate despre acest subiect (notabile sunt acelea ale medicilor I. Nica și O. Vuia) și nu de puține ori istoricii și criticii literari au cercetat publicistica timpului și au emis ipoteze, unele demne de a intra într-un roman polițist. Mai nou circulă în presă ideea absurdă că, din cauza poziției sale politice, manifestată în articolele din „Timpul”, Eminescu a fost lichidat de către serviciile secrete austriece, în complicitate cu serviciile românești. În fruntea acestei conjurații s-ar fi aflat chiar Titu Maiorescu, protectorul poetului. Speculații aberante. Ele apar totdeauna, în jurul marilor scriitori. Ioan-Aurel Pop a reconstituit, împreună cu alți doi cercetători, biografia poetului între 1883–1889 (epoca bolii) și a

lămurit în bună parte datele reale ale acestei istorii tragice. Ezitățile sunt mari și în lumea medicală. Bazându-se pe ceea ce au spus medicii care l-au tratat pe Eminescu, G. Călinescu a acceptat ideea că Eminescu a fost răpus de lues. Recent, un număr de nouă medici, specialiști în mai multe domenii, au redeschis dosarul medical al lui Eminescu (vezi *Maladia lui Eminescu și maladiile imaginare ale eminescologilor*, Fundația Națională pentru Știință și Artă, 2015) și, cercetând documentele, fișele clinice, datele anatomo-patologice, au ajuns la concluzia că Eminescu n-a suferit de lues, ci de o patologie de natură afectivă (*sindrom maniaco-depresiv*). Din relatăriile acestor specialiști, aflăm că tratamentul cu mercur ar fi agravat boala și ar fi grăbit sfârșitul vieții poetului. Subiect delicat, subiect sensibil în lumea românească. Maiorescu va dona peste câțiva ani, în 1902, Academiei Române manuscrisele lăsate de **E.**, care însumează circa 14 000 de pagini. Scrierile postume încep să fie tipărite la începutul secolului de Nerva Hodoș și Ilarie Chendi (1902), editarea continuând până în anii '30, când G. Călinescu va face în cele cinci volume din *Opera lui Mihai Eminescu* (1934–1936) o prezentare critică generală a operei antume și postume a poetului. Perpessicius începe să pregătească ediția completă a operei, iar primul volum apare în 1939 la Editura Fundațiilor Regale, ultimul pe care îl realizează, al șaselea, fiind editat în 1963. Au preluat ediția alți eminescologi, astfel că după mai bine de un secol de la moartea poetului există o ediție integrală a operei sale. Fundația Națională pentru Știință și Artă a publicat (sub îngrijirea lui D. Vatamaniuc) o ediție tip „Pléiade” a operei inte-

grale a scriitorului (I–VII, 1999–2003). Paralel, câteva generații de eminescologi au încercat să-i descifreze sensurile, de la Titu Maiorescu, cel dintâi care a intuit geniul eminescian, până la Nicolae Iorga și G. Ibrăileanu și, de la ei, la generațiile mai noi de eminescologi, Perpessicius, G. Călinescu, Tudor Vianu, Pompiliu Constantinescu, D. Murărașu, D. Caracostea, Rosa Del Conte, Alain Guillerrou, Constantin Noica, D. Popovici, Augustin Z. N. Pop, Ladislau Gáldi, Zoe Dumitrescu-Bușulenga, Edgar Papu, Al. Piru, George Munteanu, I. Negoîtescu, D. Vatamaniuc, Eugen Todoran, Constantin Ciopraga, Mihai Drăgan, Ioana Em. Petrescu, Petru Creția, Mihai Cimpoi ș.a. Un fapt important în cunoașterea laboratorului de creație a lui Eminescu este tipărirea, în faximile, între 2003–2009, de către Academia Română și Fundația Națională pentru Știință și Artă, în 38 de volume, a celor aproximativ 15.000 de pagini lăsate de **E.** Un proiect imaginat în anii '70 de Noica și pentru care s-a luptat mai bine de un deceniu (articolele, memoriile, conferințele lui au fost publicate, în 1992, de Gabriel Liiceanu și Marin Diaconu în volumul *Introducere la miracolul eminescian*, Ed. Humanitas). Publicate, manuscrisele au stârnit protestul unor publiciști și chiar mai mult decât atât: reclamarea penală a coordonatorului acestui proiect (Eugen Simion, pe atunci președinte al Academiei Române). Odișea caietelor lui Eminescu din 1902 – când ele au fost donate de Maiorescu Bibliotecii Române – până în 2009, când a fost tipărită poate fi urmărită în volumele *Avatarii manuscriselor Eminescu* (ediție îngrijită de Ana Silvia Bogdan și Marin Diaconu (2009) și în antologia de texte, în trei volu-

me (*Odișeea manuscriselor Eminescu*, Ed. Junimea, 2016), realizată de Valentin Coșereanu și Pompiliu Crăciunescu. **E.** continuă să fie proba de foc a criticului și istoricului literar român. Nu este critic, spunea G. Călinescu, cine n-a scris un studiu acceptabil despre **E.** În ultimii ani au apărut semne de iritare față de opera și cultul eminescian. Revista „Dilema” a publicat un număr (265/1998) în care câțiva publiciști tineri declară că **E.** îi plictisește și că, în genere, este un poet depășit, un prozator inexistent și un publicist nul. Este expresia unui proces mai general, vizibil și în domeniul istoriei, de demitizare a valorilor naționale, pe motiv că acestea au fost exagerate în regimul totalitar și, în consecință, trebuie revizuite pentru a putea să fim, astfel, acceptați în Europa. Argument facil. **E.** este, el însuși, prin cultura lui și prin deschiderea mare a poeziei sale, un european din Răsărit. Ideea, pusă din nou în circulație cu acest prilej, cum că **E.** nu este un poet național pentru că are o gândire paseistă, nu progresistă, este, iarăși, completamente falsă. Greșit, este și modul în care unii politologi și chiar critici literari judecă „naționalismul” lui Eminescu, identificându-l cu extremismul politic și „xenofobia”. Este de mirare că I. Negoțescu crede, în 1991, că răul românesc pornește de la **E.** care ar fi, un om politic execrabil [...], un protolegionar, ideile lui stau la baza ideilor politice ale lui Cuza, Nae Ionescu, Codreanu, Sima („Băricada”, 25 iulie 1991). Citite cum trebuie, articolele politice ale lui **E.** arată, însă altceva: un gânditor politic, format la școala umanismului european, care apără în epoca lui (anii '70-'80) tânărul stat național român și tradițiile lui spirituale și morale,

cum fac, dealtfel, mulți din intelectualii marcanți ai epocii, nu numai în Țările Românești. Unele exagerări identitare trebuie judecate în acest context. De asemenea, mistificările, excesele politicii și publicisticii ulterioare, care se revendică din proza politică a lui **E.**, nu trebuie să ducă la culpabilizarea ideologică a poetului. Calitatea poeziei nu ține nici de progresismul, nici de conservatorismul ideilor, ci de cu totul altceva.

Studiile de la începutul mileniului III și dezbaterile care au avut loc în cadrul Congresului Mondial al Eminescologilor de la Chișinău au impus noi perspective exegetice asupra publicisticii lui **E.**, subliniindu-se ideea unității operei eminesciene, fapt demonstrat de valoarea ei literară, de mărcile stilistice pe care le conține, evidențiindu-se și altele aspecte decât cele discutate în chip tradițional: modul în care a înțeles „ideea europeană” și „concertul european”, unitatea culturii universale, abordarea problemelor românilor de pretutindeni și a celor legate de politică, parlamentarism, învățământ, știință, justiție ș. a.

Opera lui **E.** este vastă și cuprinde aproape toate genurile literaturii. G. Călinescu a făcut în primul volum din *Opera lui Mihai Eminescu* o descriere amănunțită a lucrărilor, transcriind masiv din manuscrisele rămase de la poet. Multe dintre aceste scrieri au rămas în stadiu de proiect. Ele constituie lotul masiv de postume în care unii critici văd, în cazul versurilor, un poet mai interesant decât acela din antume. Un punct de vedere care nu se susține. Originalitatea lui **E.** se observă în totalitatea operei sale. Al. Piru a compartimen-